

Ἐπιμνημόσυνος λόγος εἰς Φαίδωνα Κουκουλέν¹.

Συνήλθομεν καὶ πάλιν, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐνώσωμεν τὰ δάκρυα καὶ τὸν πόνον μας, τὰς ἱκεσίας καὶ τὰς προσευχάς μας πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τοῦ πολυκλαύστου διδασκάλου καὶ φίλου, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη ἀγήρως καὶ ζωηρὰ παραμένει καὶ θὰ παραμένῃ εἰς τὰς καρδίας καὶ τὴν σκέψιν ὅλων μας.

Ὁ χρόνος, ἀνοικτίρμων καὶ σκληρός, ἀμαυρώνει συνήθως, ἂν μὴ τελείως ἀφανίζῃ, τὰ ἔχνη τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου διαβάσεως, ὅσων ἡ θνητὴ ὑπαρξὶς οὐδὲν τὸ μέγα ἢ τὸ γενναῖον προσέφερεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀντιθέτως, διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, δι' ἐκείνους, οἵτινες σκοπὸν τῆς ζωῆς των ἔταξαν τὴν διακονίαν τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, ἐπιφυλάσσει τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν προνόμιον τῆς αἰδίου φήμης καὶ δόξης, καὶ στεφανώνει τὴν μνήμην τούτων μὲ τὸν ἄφθιτον στέφανον τῆς ἀμαράντου δάφνης.

Εἰς τὸν αἰμνηστον Φαίδωνα Κουκουλέν ὁ χρόνος ἐπεφύλαξε τὴν δοξημέραι καθολικωτέραν καὶ εἰλικρινεστέραν ἀναγνώρισιν. Ἡ διάβασις αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην ἀφῆκεν ἔχνη ἀνεξίτηλα, τὰ ὁποῖα οὐδεμία φθοροποιὸς δύναμις θὰ δυνηθῇ ποτὲ νὰ ἀφανίσῃ. Ὅσον ὁ χρόνος παρέρχεται, τόσον περισσότερον καθίσταται καταφανὴς ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς ἐπιστημοσύνη, ἡ ἄφατος ἀγαθότης, ἡ ἀπέραντος ψυχικὴ εὐγένεια.

Εργατικότης καὶ καλωσύνη : Ἴδου οἱ δύο πόλοι, οἱ ὁποῖοι ἀπειτέλεσαν τὸ πιστεύω τῆς ἐκλεκτῆς τοῦ διδασκάλου ὑπάρξεως, ἥτις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς ἑαυτὴν ἀμφιταλαντεύσεις, δὲν ἐγνώρισε ποτὲ συμβιβασμούς, δὲν ἐδέχθη ὑποχωρήσεις εἰς τὰς ἀρχάς του. Ἡ θερμοουργὸς πίστις παρεῖχεν εἰς αὐτὸν τὴν δύναμιν, μίαν δύναμιν, ἥτις κατορθώνει νὰ θραύσῃ καὶ κατανικήσῃ πάντα φραγμὸν ἢ ἀντίστασιν εἰς τὸν προδιαγεγραμμένον δρόμον τοῦ καλῶς ἐννοουμένου καθήκοντος.

1. Ἐξεφωνήθη τὴν 22αν Ἀπριλίου 1956 ἐν τῷ Πανεπιστημιακῷ ναῷ τῆς Καπνικαρέας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὁργανώσεως ἀρχιερατικοῦ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μνημοσύνου.

Πολλάκις ὠρθώθησαν ἐνώπιόν του ὑψηλὰ καὶ ἀνυπέρβλητα τείχη, πολλάκις ἐγνώρισε τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὴν κακίαν τῶν μικρῶν, πολλάκις ἔδοκίμασε τῆς ἀντιζηλίας τὸ πικρὸν ποτήριον. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἰσχυρόν, τὰ ἐμπόδια ἀποτελοῦν ἀφειρηθῆσαν νέων προσπαθειῶν καὶ ἀσφαλοῦς τελικῆς νίκης. Ἐπροχώρησε πάντοτε εὐθυτενῆς ὡς ἡ δοῦς καὶ ὑψιτενῆς ὡς ἡ κυπάρισσος, ὡς ἀνδρεῖος ἀγωνιστής, δοτις ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, κρατεῖ στερεῶς τὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτόν.

Ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε θὰ λησμονήσῃ τὸν ἀκάματον καὶ χαλκέντερον σκαπανέα αὐτῆς, δοτις, μὲ τὸ πλουσιώτατον καὶ πολυσχιδὲς ἔργον του, κατώρθωσε νὰ τάμῃ νέας ἀγνώστους μέχρ' ὅτε ὁδοὺς καὶ νὰ θέσῃ ἀρραγῇ τὰ θεμέλια ἐνὸς νέου κλάδου, κατ' ἐξοχὴν σημαντικοῦ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, διότι πρῶτος αὐτός, μετὰ πρωτοφανοῦς φανατισμοῦ καὶ ἀνενδότου πίστεως, εἰργάσθη διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν συγκριτικὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς οὗτος παρουσιάζεται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρ' ὅτε τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καὶ ἀποδείξῃ οὕτω περιτράνως τὴν πλήρη ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς φυλῆς ἐπὶ σειρὰν μακροτέραν τῶν τριάκοντα αἰώνων.

Τοῦτο ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος : « Διὰ τοῦ ἔργου μου αὐτοῦ — λέγει —, προΐόντος μακροχρονίων μελετῶν, ἐπιδιώκω ἀφ' ἐνὸς νὰ δώσω πλήρη, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰκόνα τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν ἡμῶν προγόνων συσχετίζων αὐτὸν πρὸς τὸν ἀρχαῖον - Ἑλληνικὸν καὶ νεο - Ἑλληνικὸν καὶ δεικνύων οὕτω τὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐξάρω τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες, ἀνήκοντες εἰς τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ μεσαίωνα, καὶ ἀξιόλογον ἀναπτύξαντες πολιτισμόν, πολλὰ στοιχεῖα τούτου μετέδωκαν εἰς τὰς νεωτέρας κοινωνίας, γενόμενοι εἰσηγηταὶ θεσμῶν καὶ βίου ἀνθρωπιστικοῦ ».

Οὕτω τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Κουκουλέ, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται εὐρυτάτη χρῆσις, καὶ δὴ καὶ ἐκ πρώτης χειρός, τῶν φιλολογικῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας ἐξετάζει ἐν συσχετίσει πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην συστηματικὴν καὶ ὁλοκληρωμένην ἐργασίαν διὰ τὴν γνωριμίαν τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ, καὶ τὴν σημαντικωτέραν μελέτην, ἣτις ἐγράφη περὶ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας.

Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη παραμένει ψυχρά, ἂν ἀποτελῇ τι τὸ ἀφηρημένον. Πρέπει αὕτη νὰ συνδέεται καὶ μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Φαίδων Κουκουλὲς ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων εἶναι ἐν πρώτοις ἄνθρωπος. Ἡ πολυτιμοτέρα διδασκαλία του ὑπῆρξεν ἡ ἀμέριστος προσφορὰ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἰδανικά, εἰς τὰ ὁποῖα μετὰ πρωτοφανοῦς πίστεως ἐνέμενε.

Ἠγάπησε τὸ Σχολεῖον καὶ ἐδίδασκε μετὰ βαθείας ἐπιγνώσεως τῆς καθηγητικῆς ἀποστολῆς, ζητῶν νὰ μεταλαμπαδεύσῃ εἰς τοὺς ἀκροατάς

του — φοιτητὰς ἢ εὐρύτερον κοινὸν — τὴν μετὰ σεβασμοῦ ἐμμονὴν πρὸς τὴν παράδοσιν, τὴν δλόψυχον ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην καθόλου.

Προσφυνῶς ἐλέχθη, ὅτι ὁ Κουκουλὲς ὁμοίαζε πρὸς Σχολάρχην τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, μὲ τὴν χαρακτηρηστικὴν συστολὴν καὶ ἐμφάνισιν, μὲ τὸ ὕφος καὶ τὴν παροιμιώδη εὐσυνειδησίαν τῆς παλαιᾶς ἐκείνης φυλετικῆς εὐγενείας.

Ἀπὸ καταγωγῆς ταπεινῆς ἀνῆλθεν ἐπαξιώτατα εἰς τὰς ἑδρας τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, χάρις εἰς τὴν ἄκαμπτον ὑπομονήν του καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκείνας πνευματικὰς ἀρετάς, αἷτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν ἓνα τῶν σημαντικωτέρων ἐκπροσώπων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Εἰς τὰς ἠθικὰς του ἀντιλήψεις ὑπῆρξε πουριτανός, δωρικὸς εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐμφάνισιν τῆς ζωῆς του, μειλίχιος καὶ πατρικὸς πρὸς πάντα δεόμενον αὐτοῦ, ἀλλὰ ταυτοχρόνως αὐστηρὸς καὶ ἄκαμπτος, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πεποιθήσεις του.

Ὑπεράνω ὅμως πάσης ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας, ἡ μεγαλυτέρα Διαθήκη, τὴν ὁποίαν ὁ ἀοίδιμος συνάδελφος καὶ φίλος κατέλιπεν εἰς τοὺς ἐπιγόνους εἶναι ἢ ὄντως παραδειγματικὴ καὶ βαθεῖα Χριστιανικὴ πίστις αὐτοῦ, ἡ ἀσυνήθης ψυχικὴ του εὐγένεια, ἡ ἄμετρος καλωσύνη, μὲ τὰς ὁποίας δαυιλέστατα εἶχεν ἐφοδιάσει αὐτὸν ἢ ἄνωθεν δωρεὰ καὶ μὲ τὰς ὁποίας ἐγνώριζε νὰ κατακτᾷ ὁλοσχερῶς τὴν γενικὴν τῶν πάντων ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην.

Τώρα πλέον ἐκεῖνος ἀπέθανεν, ἀλλ' ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον του θὰ παραμένωσιν ἔσας ἐξιολίμμητον ὑπόδειγμα καλοῦ Χριστιανοῦ, σοφοῦ ἐπιστήμονος, ἐξαιρετοῦ ἀνθρώπου.

Ὅστις τὴν μοιραίαν ἐκείνην νύκτα τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1956 εὗρέθη πλησίον του κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του στιγμὰς καὶ τὸν εἶδε νὰ κλείνῃ ἡσυχῶς καὶ ἀπαλὰ τοὺς ὀφθαλμούς του, μὲ τὴν ἡρεμίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἡ ἐκ τῶν ἔνδον ἱκανοποιήσεως ἐνὸς ὠραίου ἰδανικοῦ καὶ μιᾶς ἐντατικῆς προσπάθειας, δύναται νὰ φέρῃ ὥς τελευταῖον μῆνυμα τῆς διδασκαλίας του τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν ἀναμφηρόστως τὴν πρώτην καὶ ἀσφαλῆ βάσιν τῆς πραγματικῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς κατὰ Χριστὸν σοφίας.

Ἔστω αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη.